

ההפטרה הנדירה של פרשת מקץ

נדירותה של הפטרה זו, אחר שלרוב פרשת מקץ נקראת בחנוכה – ולה הפטרה מיוחדת ■ חכמת שלמה המלך ע"ה
■ משפט שלמה – והכרעת המלך אשר הביאה את הכל לירא מפניו ■ רוממות הנפסק בדן תורה

"לא כי בנך המת ובני החי"

ההפטרה פותחת בשתי נשים שבאו לפני המלך שלמה וסיפור בפייה: אחת הנשים טוענת שהיא ואשה אחרת ילדו בבית אחד, כל אחת את תינוקה. באחד הלילות מת בנה של האשה האחרת, ובבוקר ראיתי "והנה לא היה בני אשר ילדתי". לטענתה, הילד המת הוא של האשה השניה, ואילו הילד החי הוא שלה. כאן האשה האחרת מתערבת בשיחה, ואומרת: "לא כי בני החי ובנך המת!" והאשה הראשונה ממשיכה לטעון: "לא כי בנך המת ובני החי! האם אפשר להכריע דין כזה? נראה שלא. אין ראיות ואין עדים, וכל אחת טוענת שהילד החי שלה הוא.

יש מהמפרשים שכותבים, שאותן נשים כבר היו בכל בתי המשפט האחרים, והשופטים שם לא הצליחו להכריע את הדין, ואם כן מה עשה שלמה המלך שהיה באותה עת בסך הכל בן 12 שנים? ורק עתה התחיל למלוך ומלכותו עדיין לא התבססה. ההכרעה בדיון זה היא סבוכה ביותר, ועיני כל העם נשאות לראות איך יכריע המלך את הדין. מה עושה שלמה? הוא פונה אליהם ואומר דבר שנראה מוזר ביותר: "גזרו את הילד החי לשנים, ותנו את החצי לאחת ואת החצי לאחת!" לכאורה הפסק דין הוא תמוה מאוד.

לאחר גזר הדין התמוה, התחוללה סערה רבת' בבית הדין. אך יתכן לעשות כזאת?! אך שלמה המלך יושב על סכא מלכותו ואותו קשובות לתגובת הנאשמים, ומה עושות הנשים בתגובה להכרעה? "ותאמר האשה אשר בנה החי אל המלך, כי נכמרו רחמיה על בנה, ותאמר: כי אדוני, תנו לה את הילד החי, והמת אל תמיתהו. וזאת אומרת: גם לי גם לך לא יהיה, גזורו". מיד כששלמה שמע את דבריהן, הוא מכריע את הדין סופית: "ויען המלך ויאמר: תנו לה את הילד החי, והמת לא תמיתהו – היא אמו". האשה האמרה לא לחתוך את הילד, היא אמו האמיתית – פוסק שלמה המלך ע"ה. ובגמרא במסכת מכות (כ"ג:), מובא, שאחר שפסק שלמה את הכרעתו, יצאה בת קול והצדיקה את דינו, ואמרה: 'יהא אמו'.

על ידי חכמה זו הצליח שלמה המלך לגרום להם להסגיר את רגשותיהן הכמוסים, באופן שהבהיר לכל מי מהן היא האם האמיתית ומי לא.

"וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט המלך וייראו מפני המלך, כי ראו כי חכמת אלוקים בקרבו לעשות משפט". פסוק זה חותם את משפט שלמה, משפט שגורם לישראל לגלות את חכמת שלמה ולירא מפניו. [רבינו האבובנאל כותב, שלפניך היו יראים מפניו, לפי שנוכחו שלא יוכל איש להסתיי דבר ולשקר בפני המלך].

במדרש (קה"ר י, ט"ז) נחלקו התנאים מי היו שתי נשים אלו. ר' מאיר אומר רוחות הן, וחכמים אומרים יבמות הן (כלומר, שתייהן היו חייבות ייבום מאחר שמתו בעליהן, ומכיון שמי שיש לה ילד פטורה מיבום, כל אחת טענה שהילד החי שלה הוא). ו"א שהיו נשים חוטאות, ושלמה המלך הוציא דין בלא עדים והתראתה.

לקרוא את ההפטרות שנים מקרא ואחד תרגום, ובכנסת הגדולה (ס"י רפ"ה הגהב"י סק"ד) כתב שמנהגו לקרוא את הפטרת הפרשה שמור", גם בשבתות שקוראים הפטרה אחרת. ובמשמרת שלום (ס"י כ"ד אות ה) כתב, שירא שמים יצא ידי שני הדעות ויקרא את שני ההפטרות.

שייכות ההפטרה לפרשת מקץ

ב'תל תלפית' (מחברת י' מדור האגדה עמ' 80) כתב הרב שלמה פישער מקארלס-בורג: לכאורה תמוה מה ענין ההפטרה לפרשת מקץ, ואם משום שנאמר בה 'ויקץ שלמה והנה חלום', אם כן היה צריך להתחיל ההפטרות 'בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה', ולסיים בפסוק 'ויקץ שלמה', ומדוע מתחילים ההפטרות בפסוק האחרון המדבר בענין החלום, ואח"כ אומרים המעשה דמשפט שלמה. מה ענין זה לפרשת השבוע? וכתב, כי הצד השווה שבהם שה' נתן לשלמה לב חכם לשפוט בענין קשה, וכן היה גם כאן [בפרשת מקץ], אלוקים חנן את יוסף בדעה בינה והשכל לשפוט בצדק ובחכמה נפלאה בענין קשה אשר לפניו.

הרה"ג ר' גמליאל ריבנוביץ שליט"א בספרו 'גם אני אודך' מביא רמז על שנה זו בה קוראים ההפטרות של פרשת מקץ, על פי הנאמר בפרשה 'ותרענה באחר, באח"י ר"ת בחסירה א' חנוכה ו' נשההפטרה נקראת בשנה חסרה, ויום א' דר"ה חל בשבת, ויום ראשון של חנוכה חל ביום שישן.

הכרעה בדן תורה על פי מכונת אמת

בווה"ק (פ' יתרו ע"ח). מובא ששלמה המלך היה ביכולתו להיווכח באמת באמצעות הכסא שישב עליו. ובגמרא (ר"ה כא:) אמרו חז"ל, שביקש שלמה לדרון דינין שבלב, שלא בעדים ושלא בהתראת. יצאה בת קול ואמרה לו: 'על פי שנים עדים יקום דבר'. [ויעיין במהר"ץ חיות (שם)]. אמנם במדרש שוחר טוב (תהלים מזמור עב) מובא, שהקב"ה הסכים לבקשתו של דוד המלך, ששלמה בנו ידון בלא עדים ובלא התראת.

האבובנאל כותב בפירושו לספר מלכים, ששלמה המלך היה יכול להכריע מהכרת פניהם, כי השיג מצופני הלב של הבאים לפניו לדין. אך רצה להוכיח ליושבים לפניו הענין ואימותו כפי מה שהשיג בחכמתו מפרצופי הנשים ואותות דבריהן ותנועותיהן. אמנם בשו"ת הרדב"ן (ח"ו ס"י תרל"ד) דחה דבריו וכתב שאין להכריע המשפט על ידי חכמת הפרצוף.

בשנת תשמ"ג הגיע דין תורה אל פתחו של הגאון ר' אליעזר יהודה ולדנברג זצ"ל, בדיון התבקש הרב ולדנברג לאמת תביעת מאשים על ידי מכונת אמת. לאחר דיון בביה"ד האזורי בחיפה, החליטו שם הדיינים ברוב דעות להתייר זאת, אולם רצו לשמוע את הכרעתו של הרב ולדנברג.

הרב ולדנברג כתב תשובה ארוכה בנידון (ונדפסה בשו"ת ציצן אליעזר ח"כ ס"י נ"ז), ומסקנת דבריו שאין כל מקום בהלכה לבדיקה על מכונת אמת. וזה תוכן דבריו: "שאין בכוחה של המכונה להוכיח בבטחה, וגם כמה וכמה תקלות נגרמים לא פעם מסיבות שונות וכו', ובעיקר שגזירות התורה היא שרק על פי שנים עדים יקום דבר, וכבר היה הדבר לעולמים שהתקם מכל אדם רצה להמציא דיון ע"פ ידברים שכלב לפי גודל חכמתו טכני בני האדם ומחשבותיהם, והניעו אותו מזה מן השמים וכו', וחכמת שלמה להכיר מה דבליבה דיאניש ואם דירבורם בפייה אמת, היתה בראי גדולה פי כמה ממה שמכונת אמת בידה להוכיח".

עולה אודיע שהקושיא אינה צריכה יישוב, כי כבר היתה שבת פרשת מקץ אחרי כלות חנוכה בשנת תרל"ה, וכן יהיה א"י"ה בשנת תרס"ב ותרע"ט, וכן בכל שנה מעוברת אם היא זח"ג.

על תגובה זו, העיר הרב אליעזר פרינץ [הידוע כמי שסייע רבות לבית הדפוס של האלמנה והאחים ראם בעת הדפסת ש"ס וילנא]: ראיתי שגם הרב הזה טעה באומרו 'וכן בכל שנה מעוברת אם היא זח"ג', שאין זה תלוי בשנה מעוברת, כי גם בשנה פשוטה אם חל ר"ה בשבת ומרחשון חסר, וסימנה זח"א, גם אז קורין מקץ אחר חנוכה². ובאיתי להודיע בשער בת רבים ששגגה יצא מהשליט בעל הלבוש (סו"ס תרס"ט) שכתב: "לפרשת מקץ אם חלה קודם חנוכה מפטיר במלכים". וזה לא יקרה לעולם שקורין מקץ קודם חנוכה, ועדיין לומר 'אחר חנוכה'. נמובא בתל תלפית שנה י' מכתב ר' עמ' 42, ובספר 'פרנס לדורו'.

קביעות השנים הזו חלה 24 פעמים בתוך 247 שנים, שהוא בערך פעם אחת לעשר שנים (שערי זמנים ס"י כא, וראה שם בענין הפטרות נוספות שאינם מצויים).

גם בירחון 'המאסף' התפלפלו כמה מרבני וגאוני אירופה אודות הפטרת פרשת מקץ, שלדבריהם אין מפתירין אותה בשום פעם. והעיר על דבריהם הגר"ש דבליצקי זצ"ל, בירחון 'אור תורה' (תשרי תשס"ז עמ' 1), שלא זכר אחד מהם להעיר שאחת לכמה שנים חל שבת חנוכה בפרשת וישב.

אמנם יש לציין כי יש שקוראים 'ההפטרה הזאת בכל שנה, וזאת מכיון שנהגים על פי הרמ"א (ס"י רפה ס"ז)

ההפטרה של פרשת מקץ היא מספר מלכים, ומתחילה בפסוק דומה לתחילתה של פרשת מקץ: "ויקץ שלמה והנה חלום נראה ויבא וירשם וינמך לפני ארון ברית ה' ויעל עלות ויעל שלמים ויעל מנחתה ככל עבדיו" (מלכים א', ט"ז).

הוכנה של ההפטרה היא 'משפט שלמה', בו שפט המלך שלמה, שתי נשים שבאו אליו עם ילד אחד חי והשני מת, וכל אחת טוענת שהילד החי הוא בנה.

בהיות שלמה המלך בגבעון בראשית מלכותו, התגלה אליו ה' בחלום הלילה, ואמר לו 'שאל מה אתן לך'. בעוד שעמדה לפניו האפשרות לבחור בעושר וכבוד ואריכות ימים, העדיף שלמה לבקש מאת ה' לב חכם ונבון לשפוט את בני ישראל. משאלתו מצאת חן בעיני ה', והבטיח לו כי יתן לו לב חכם ונבון, וגם עושר וכבוד ואריכות ימים יהיו מנת חלקו. כדי להוכיח שנתמלאה בקשתו, הקרה ה' לפניו משפט סבוך ביותר, וכשהכריע את הכרעתו התכחמה, ראו הכל את גודל החכמה והבינה שניחן בה, ואז סרו הכל למרותו.

הפטרת 'ויקץ שלמה' נאמרת לעתים נדירות, מאחר וברוב השנים חלה פרשת מקץ בשבת חנוכה שלה נתקנה הפטרה מיוחדת, ונדחת הפטרת פרשת מקץ מפני הפטרת שבת חנוכה.

הפטרת פרשת מקץ נאמרת רק בשנה שסימן קביעותה הוא 'זח' [ראש השנה חל בשבת, והשנה חסרה, כלומר שהחודשים חשון וסיון חסרים]. בשנה כזו חל יום א' דחנוכה ביום שבת פרשת וישב, ונאמרת הפטרה זו בשבת שממחרת חנוכה. בשנים האחרונות היתה קביעות נדירה כזאת בשנים: תש"ז, תש"ח, תש"ט, תשל"א, תשל"ב, תשל"ג, ותש"ל, ותשס"א, ותאמר בשנים תשס"ד ותת"א הבעליט.

עוד כן נדירה הפטרה זו, עד שהיו שחשבו שהפטרה זו לא נאמרת לעולם, כי סברו שפרשת מקץ תמיד חלה בחנוכה, ותמחו מדוע יש צורך בהפטרה לסדר מקץ, הלא אינה נקראת אף פעם?

בספר 'מעטעמים' (ערך תקנות אות יח) כתב: טעם הפטרת מקץ, על שכתוב בה 'ויקץ שלמה והנה חלום', אך צריך עיון למה נכתבה ההפטרה הזאת? הרי מעולם לא נאמרה, כי תמיד חלה שבת חנוכה בפרשה הזאת ומפסירם בנרות של זכריה. גם בירחון 'תל תלפית' (שנה ב' גליון ד' ט"ז סבת תרנ"ג אות פ"ד) הביע הר"ר מרדכי טעטעני [נאבוי של הה"ג דוד צבי פטעטעני זצ"ל, בעממ"ס מהרש"א האררן] את תמיהתו: איני יודע למה לנו הפטורה על סדר מקץ? הלא מעת שארע נס חנוכה ואילך אין לנו צורך בו, כי נדחית תמיד מפני הפטרת שבת חנוכה, ומלאכת הדפוס בזה מלאכה שאינה צריכה לגופה (מובא גם בספרו 'אמירה דכ"א' פר' מקץ).

על תמיהה זו משיב הרה"ג ר' פנחס הלי אראוויטץ (גליון ט', שנה ב' ט"ז) שבט תרנ"ג: קושיית השואל כתובה בספר 'מעטעמים' בלא מענה, והלמדי חכמים אחרים כתבו באופנים שונים לתירץ, אבל משום 'אל תשכן באהלך

לכאורה בפשטות הדברים נראים
התמוהים. איך צמאנו כאן חממה גדולה
הביכרתה של שלמה, עצמו נראית
פשטה וברורה ביותר. הרי כל בר דעת
מבין שצמא לגזר את הילד היתה כדי
לגלות מי זה האדם האמיתי, איזו חממה
גדולה יש כאן שבניגוד את כל ישראל
ל"הי חכמת אילוקים קבירו?" תמיהה
נוספת עולה מאליה, כיצד כל חשש
שהם שקרנית תדרוש גם היא של
לחכות את הילד, הרי היא יכולה להבין
שבחסממחה לפסח הרי היא מסגירה
את עצמה; היא מדובר באשה עם
חכמה וערמומיות, שהמציאה תחבולה
לקחת את בן חברה, וממלאה ים
לשפר שיכולה היתה להבין את
תחבולת שלמה בקלות ולסרב לגזור
את הילד?

כב לוח

לוח ירושלים

172 卷四

ט ב ת .

בשחרית ה"ש, ק"ת, מולידים ז' ספרי תורה. זל'

ז' חנוכה, יום ה' ב' צו. קה"ת וביום השביעי.

חכמי הספרדים ותלמידיהם נוהגים לסווג על פתחי גדישים לחסוף מכ:

חדשים עמוקים יותר. מסופר, שפעם אחת חלף כ"ק האמרי

Let $\mathcal{L}_1$ and $\mathcal{L}_2$ be two languages over the alphabet Σ . The concatenation of $\mathcal{L}_1$ and $\mathcal{L}_2$, denoted by $\mathcal{L}_1\mathcal{L}_2$, is the set of all strings xy such that $x \in \mathcal{L}_1$ and $y \in \mathcal{L}_2$.

בספר חסידים (סי' רל"ב) מובא:

רבינו החיד"א בספרו 'ברית עולם'

• • •

אומרת לגבירתה [עם ישראל]: אבדה

יש שפירשו: ראה לגברת האמיתית

ובספר 'חומת אש' פירש, ש'גברת'

² יתכן שהטעות נבעה מכך שהפטרת פרשת קדושים "ואתה בן אדם

³ המאירי (יבמות י"ז:) כתב ששתי הנשים היו כלה וחמותה שנפלו לייבום,